

35

A zsidók Buda török elfoglalásánál

1526 / 1541

(a) I. (Nagy / Kanuni, ‘Törvényhozó’) Szülejmán szultán (1520–1566) hivatalos hadi-naplója és győzelmi jelentése

Fordítás:

“Szulejmán szultán naplója. A budai hadjárat állomásainak részletes leírása. – Függelék: Szulejmán szultán két győzelmi jelentése”, in: Kiss Károly & Katona Tamás, *Mohácsi emlékezete. A mohácsi csatára vonatkozó legfontosabb magyar, nyugati és török források...* (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1987³), pp. 157–171, 172–181; a szemelvény: p. 168, p. 179 (Thúry József fordítása)

[Napló]

14. szombat. Reggeltől estig szünet nélkül tartott a hadsereg átvonulása. A környékről igen sok foglyot hoztak. A Budán lakó zsidókat hajókra vitték elszállítani; de a magyarokat kiválasztván, a királyi palota őrzésére küldték, mire az előbb odarendelt örök átjöttek az innenső félre.

*

[Győzelmi jelentés]

Mikor a világbíró padisah¹ szerencsésen megérkezett és megszállt, az életét megunt király ezerféle alázatos könyörgés kíséretében a padisah trónjának zsámolyához küldte a vár kulcsait, mire a szultán véghetetlen kegyelmének tengere hullámszába jövén, ama megtört szívű gyaurokat megajándékozta kegyelmével. A pasa² pedig a ruméliai bégekkel együtt a nevezett várnak égiszű tornyára feltűzte a vakító fényességű szultáni zászlót, és ama paradicsom szépségű várost felszabadította a gyehenna tüzeire való hatalmas alól. A városnak mind a négy szögletén megszólalt a tábori zene, a szép hangú műezzinek éneke pedig felhangzott a magasságban lakók füleibe.

(b) Ferdi effendi, “A törvényhozó Szülejmán szultán története”

Fordítás:

Thúry József, *Török történetírók*, II (Török–magyarkori történelmi emlékek, II: Írók) (Budapest: M. Tud. Akadémia, 1896), pp. 42–111, a szemelvény: p. 71

Irodalom:

Zsidó Budapest: Emlékek, szertartások, történelem, p. 37

Jewish Budapest: Monuments, Rites, History (Budapest: Central European University Press, 1999), p. 22

(...) Azonban a Budun várában lakó hitetlenek, nem bízván várunkban, és a szent harccal foglalkozó hadsereg támadásának ellentállni nem levén erejük: kényszerűségből megszöktek, a várat üresen hagyták s legnagyobb részük csak

---

¹ Szülejmán szultán.

² Ti. Ibrahim pasa.

életéért remegve javaival és ingóságaival sem törődött, úgyhogy a feslett erkölcsű hitetlenekből a szegényeken és zsidókon kívül senki sem maradt benne. Mikor a napként ragyogó zászlók e város környékére vetették fényüket, az említett zsidók, halotti leplet akasztva nyakukba, elébe jöttek a győzelmes hadseregnek, s a föld porához dörzsölve arcukat, kegyelemért esedeztek. Alázatos kérelmük a meghallgatás helyére jutván, személyük és vagyonuk számára kegyelmet nyertek s az említett zsidók, a kik 2000 családnál nagyobb számmal voltak, az iszlám országába küldettek hajókon.

(...)

(c) Kemálpaszáde (1483–1534), *Tevarih-i al-i Oszmán*: “Mohács-náme”

Fordítás:

Kiss Gábor, szerk., *Török hadak Magyarországon, 1526–1566. Kortárs török történetírók naplórészletei* (Budapest: Panoráma, 1984), pp. 10–62, a szemelvény: p. 53 (Thúry József fordítása)

(...) Amint a fejedelem vereségének híre elterjedt benne, alattvalói és a szolgálatában állók családostul együtt oda hagyván házaikat, megszöktek belőle...

Csak az alsó osztálybeli nép maradt a városban, amely hajlandó volt a világhódító szultán pártfogása alá menekülni s adófizető alattvalója lenni.

A vezírek és emírek elsője, a várhódító és ellenségkötöző pasa a padisah előtt érkezett ide az éles karmú tigrisekhez és dühös oroszánokhoz hasonló csapatokkal. Amint a falak mögé zárkóztak meglátták a Nílusként özönlő óriási lovasságot: mint a vesztőhelyre hurcolt foglyok, eget rázó kiabálással kegyelemért könyörögtek és a vár kulcsait (...) kihozván, egy okos vezetőnek szavaira hallgatva az engedelmesség és hódolat útjára tértek.

(...)

(d) Johannes Cuspinianus / Johannes Spiesshaimer (1473–1529),³ *Oratio protreptica: qua Christiani ad bellum Turcicum excitantur* (1527)⁴

Irodalom:

Zsidó Budapest: Emlékek, szertartások, történelem, p. 37 / *Jewish Budapest: Monuments, Rites, History* (Budapest: Central European University Press, 1999), p. 22

A zsidók, akik nagy számban éltek Budán, életükért és szabadságukért hősiiesen védték magukat. Mielőtt Solomet,⁵ a török, bevonult volna Budára, kétszázan a szegények közül, akiknek vagyontalansága nem tette lehetővé a menekülést, elfoglalták a királyi várat. És amikor a császár be akart oda vonulni, olyan ágyútűzzel és lövöldözéssel akadályozták meg bejutását, jöllehet alig pár napra

---

³ Mátyás király halála után a budai könyvtár őre.

⁴ Edita a Iohanne Weidnero, apud: Joachim Camerarius Pabepergensis, *De rebus Turcicis commentarii duo accuratissimi* (Francofurti: Apud heredes Andreae Wecheli, etc., MDXCVIII), pp. 125–142.

⁵ Szülejmán.

való élelemmel rendelkeztek, hogy a szultán megígérte nekik, megtarthatják életüket, ha nem akadályozzák bevonulását, és ezt be is tartotta, amikor már a vár elfoglalása után a trónon ült. Végül rábeszéléssel elérte, hogy vele mentek Törökországba.

(e) Hans Dernschwam

K i a d á s :

Franz Babinger, *Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553–1555)* (Studien zur Fugger-Geschichte, 7) (München – Leipzig: *, 1923)

F o r d í t á s :

Hans Dernschwam, *Erdély – Besztercebánya – Törökországi útinapló*. Közreadja Tardy Lajos (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1984), pp. 279–280

(...) A zsidók gúnyolnak bennünket⁶ azért, mert a törökök nem foghatják le, nem hurcolhatják el, nem tehetik rabszolgává és nem adhatják el őket.⁷ De azt valóságos csodának tartják, hogy amikor a török Buda elfoglalása után az ottani zsidóságot ideszállította, nem adta el rabszolgának, hanem szabadon bocsátotta s csupán adózási kötelezettségüket állapította meg. Ha áruba bocsátották volna a budai zsidókat, ez az egész törökországi zsidóság anyagi romlását vonta volna maga után, mivelhogy ők – szokásaik értelmében – kötelesek lettek volna kiváltani őket. (...) Egy kismartoni német zsidót húsvét napján Velencében egy hajóra hurcoltak és elrabolták, majd Törökországban eladták. A konstantinápolyi zsidók 1554-ben kiváltották a rabságból, és 1555-ben visszaküldték Velencébe.

(f) Jozsef ha-Kohén ha-Rofé (1496–1578), *Divrei ha-jamim le-malkhei Carfat u-malkhei Beit Ottoman ha-Tógar / Franciaország és a török Oszmán ház krónikája* (1554) p. 75b

Ú j a b b k i a d á s :

Shlomo J. Spitzer & Komoróczy Géza, *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig* (Hungaria Judaica, 16) (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, 2003), pp. 430–435, no. 105 (11): “A mohácsi csata, 1526” (héber szöveg és magyar fordítás)

Buda (BVDH) lakosaira az Istentől való félelem szállt, és elhagyták a várost, hogy mentsek az életüket.⁸ De a zsidók a városban maradtak, és az Örökkévalóhoz kiáltottak, és Ő lakóhelyén meghallotta a hangjukat.

Szülejmán azonban semmit nem tudott erről, és a város felé közeledett. A gyülekezet⁹ vezetői kimentek eléje, a lába elé borultak, a várost a kezére adták, ő

---

⁶ Ti. a keresztényeket.

⁷ Ti. a zsidókat mint vallási–ethnikai közösséget (ahl al-kitáb, “a könyv népe”) védi az iszlám jogrendszer, a “szerződés” (dhimma).

⁸ Amikor a török hadsereg, néhány nappal a mohácsi csata után, Budához érkezett (szeptember 12), a várost jóformán üresen találta.

⁹ Ti. a zsidó község.

pedig bevonult a városba. Azon a napon Izráel fiaira senki nem öltötte ki a nyelvét,¹⁰ semmit nem vettek el abból, ami az övék, még egy sarukötő zsinórt sem.¹¹ Szülejmánnak gondja volt rájuk, és hajókon az országába vitette őket,¹² ott élnek mind a mai napig. És azt a két¹³ bronzszobrot, amelyet egy kiváló mesterember¹⁴ Matiu (M'TY'V) királynak¹⁵ készített,¹⁶ Szülejmán fogta, és Kosztantinopoliba (QVŠ/ŠT'NTYNVPVLY), királyi székhelyére vitette, és a város terén¹⁷ állíttatta fel.

Szulejmán helyőrséget hagyott Budán (BVDV), megerősítette a várost, és visszatért országába. Abban az évben¹⁸ foglalta el Piatra Varadinót (PY'TRH V'R'DYNV)¹⁹ és Szerémiát (Š/ŠRYMY'Y)²⁰ is.

(g) Jozséf ben Jichak Szambari (1640–1703), *Divrei Joszéf / Joszéf történelme*, ed. Shimon Shtober (Jerusalem: Makhon Ben-Cvi, 1994), p. 285, no. 121 (83b)

Ú j a b b k i a d á s :

Shlomo J. Spitzer & Komoróczy Géza, *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig* (Hungaria Judaica, 16) (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, 2003), pp. 775–776, no. 186 (héber szöveg és magyar fordítás)

I r o d a l o m :

Johannes H. Mordtmann, *Zur Kapitulation von Buda im Jahre 1526* (Mitteilungen des Ungarischen Wissenschaftlichen Instituts in Konstantinopel, 1918, Heft 3) (Budapest – Konstantinopel: Kommissionsverlag von Karl W. Hiersemann in Leipzig, 1918)

És a 932.²¹ esztendőben Budun (BVDVN) ellen ment,²² és elfoglalta, és a zsidók (HY'VDYM / *ha-jeudim*) átadták neki a kulcsokat. Bilogradót (BYLVGR'DV), Korfut (QVRPV) és Bodaniját²³ (BVGDNYY') szintén elfoglalta.

---

¹⁰ Ex. 11,7.

¹¹ Gen. 14,23. – Értsd: a város zsidó lakóival szemben nem követték el atrocitásokat.

¹² Ezt megerősíti I. Szulejmán szultán hivatalos naplójának bejegyzése zil-hidse hó 14. napjáról (1526. szeptember 21, szombat): “A Budán lakó zsidókat hajókra vitték elszállítani.”

¹³ Török forrás szerint: három.

¹⁴ A traui dalmát János mester.

¹⁵ I. (Hunyadi) Mátyás magyar király (1458–1490).

¹⁶ Az elvitt szobrok: Apollo és Hercules szobrai. – Török forrás szerint: egy király és két fia.

¹⁷ Isztambulban, az At meidani-nak nevezett téren. A szobrok 1536-ban egy isztambuli lázadás során elpusztultak.

¹⁸ De még a mohácsi csata előtt.

¹⁹ Pétervárad, Újvidékkel átellenben, a Duna jobb partján. Ma a város (Novi Sad) része.

²⁰ Szerémia: a Szerémség (a Duna–Száva-köz keleti része, Szerbia).

²¹ A héberben szokatlan módon írva. – Az iszlám időszámítása szerint; a hidzsra 932. éve: 1525. október 18–1526. október 7.

²² I. Szulejmán szultánról, I. Szelim szultán fiáról van szó, aki 1520-ban foglalta el az Oszmán birodalom trónját.

²³ Bodania: Moldávia török neve a XVI–XVII. században.

(...)

(h) Jakab budai zsidó vallomása, 1686

F o r d í t á s :

Szakály Ferenc, szerk., *Buda visszafoglalásának emlékezete* (Budapest. Európa Könyvkiadó, 1986), pp. 501–509 (Haraszti György fordítása); újra közölve in: Haraszti, *Két világ határán* (Magyar zsidó történelem – Múlt és Jövő könyvek) (Budapest: Múlt és Jövő Kiadó, é. n. [1999 k.]), pp. 313–320; az idézet: Szakály, p. 504

Jakab zsidó, harmincegy éves, Budán született és nevelkedett. Ósei igen régen, már a törökök bejövetele előtt is budai lakosok voltak. Jakab egyik leszármazottja azon zsidóknak, akiket Szolimán török császár²⁴ utódaikkal egyetemben minden adófizetés alól felmentett. E mentességnek az oka pedig az, hogy az ottani zsidók az előzvegyült királynénak²⁵ a város feladását tanácsolták.

(...)

---

²⁴ I. Szülejmán.

²⁵ Izabella, Szapolyai János özvegye.